

DISLALIYA

Abdinabiyeva SHaxina SHavkat Qizi

*Nizomiy nomidagi TDPU Maxsus pedagogika va inklyuziv
ta'lim fakulteti 2-bosqich talabasi*

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada nutq nuqsonlaridan biri bo'lgan DISLALIYA haqida so'z borgan. Bunga ko'ra dislaliyani bartaraf etish maqsadidagi turli o'yinlar, turli maqsad vazifalar, metodikalar batafsil bayon etilgan.

KALIT SO'ZLAR: Dislaliya, ratatizm, Plutarx, Gippokrat, Kladiya, Galen, mexanik deslaliya, fonetik deslaliya, lingvestik mezonlar, psixologik mezonlar, Progoniya, prognatiya, ochiq prikus, yoni ochiq prikus, lambdatsizm, sigmatizm, tanglayning notug'ri tuzilishi.

Dislaliya nutq buzilishlari orasida eng ko'p tarqalgan kamchilikdir Hozirgi davrda "dislaliya" termini xalqaro xarakterga ega bo'ldi (uning mazmuni hamda u aniqlagan buzilish turlari doimo mos kelmasa ham). Bu kelishmovchilik buzilishlarni aniqlashda sanatomo-fiziologik, psixologik yoki lingvistik. Klinik mezonlarni odat bo'yicha ta'rifiashda dislaliya turlarini turli talaffuz buzilishlari ko'pincha qator qo'yilgan deb ko'riladi. Psixologik va lingvistik mezonlar asosiga qo'yilgan dislaliya tushunchasiga, goh uning turli forma va turlari, goh fonetik va fonetiko-fonematik talaffuz buzilishlari kiritiladi (masalan, R.Ye Levina ishlarida).

Noto'g'ri talaffuz nutq kamchiligi haqidagi birinchi ma'lumotlar qadimgi grekolimlari **Plutarx**, **Gippokrat**, **KLADIYA**, **Galen** vaboshqalaming ishlarida bayon qilindi. Yuqoridagi mualliflar noto'g'ri talaffuzni davolashni talab qiluvchi kasallik deb qaraydilar. Ularning fikricha, tovushlami noto'g'ri talaffuz qilish til, lab, qattiq va yumshoq tanglayning zararlanishi bilan bog'liq deb ko'rsatadilar. Dislaliya 2 turga **MEXANIK** va **FUNKSIONAL** turlarga bo'linadi. **__Mexanik dislaliya va uning sabablari**

Til tagidagi etning (yugancha) kaltaligi mexanik dislaliyaga sabab bo'ladi. Bu kamchilik til harakatini qiyinlashtiradi, til tagidagi etning haddan tashqari kalta bo'lishi tilning yuqori tomon ko'tarilishiga imkon bermaydi. Bundan tashqari, tilning haddan tashqari katta bo'lishi yoki haddan tashqari kichik va torbo'lishi ham dislaliyaga olib keladi. Bunday hollarda to'g'ri artikulyatsiya qiyinlashadi.

Jag' tuzilishidagi kamchiliklar prikus nonormalliklaiga olib keladi. **Nonormal prikuslar bir necha xil ko'rinishda bo'lishi mumkin.**

Prognatiya — yuqori jag' oldinga tomon chiqqan bo'ladi. Buning natijasida pastki oldingi tishlar yuqoridagi tishlar bilan biriashmaydi.

Progeniya — pastki jag' oldinga chiqqan bo'ladi.

Ochiq prikus — yuqori va pastki jag'lar birlashganda ular orasida oraliq masofa qoladi. Ayrim hollarda bu oraliq faqat oldingi tishlar orasida bo'ladi (oldingi ochiq prikus).

Yoni ochiq prikus — o'ng tomonli, chap tomonli va ikki tomonli bo'lishi mumkin.

Tishlarning (tish qatorining) — noto'g'ri tuzilishi ham dislaliyaga sabab bo'lishi mumkin. Tishlar va jag'dagi kamchiliklarni bartaraf etish shifokor stomatolog tomonidan olib boriladi.

Tanglayning noto'g'ri tuzilishi — tovushlarning to'g'ri talaffuziga xalaqit beradi tor, baland yoki past, yassi tanglay ko'pchilik tovushlarning to'g'ri artikulyatsiyasiga imkon bermaydi.

Lablarining qalinligi — ingichka va kam harakatchanligi ham lab va lab-tish loyushlarini aniq talaffuziga xalaqit beradi. **Funksional dislaliya va uning sabablari** Funksional dislaliyada periferik nutq apparatining artikulyatsion qismida hech qanday organik buzilishlar, kamchiliklar kuzatilmaydi. **Funksional dislaliyaning keng tarqalgan sabablaridan biri oiladan nutqini noto'g'ri shakllantirishdir.** Ayrim oilalarda kattalar bola nutqiga taqlid qiladilar. Bolani suyib u bilan "bola tilida" so'zlashadilar Buning natijasida bolada tovushlarning to'g'ri talaffuzi kech rivojlanadi. Dislaliya holatlarida taqlid asosida ham yuzaga kelishi mumkin. Tovushlarning talaffuzi hali yetarli, to'g'ri shakllanmagan kichik yoshdagi bolalar bilan, tili chuchuk yoki noaniq, tez shoshib gapiradigan kishilar bilan doimo muloqotda bo'lishi bola nutqiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ko'pincha hola oilada tovushlarni noto'g'ri talaffuz etuvchi kishi nutqiga taqlid etadi. Bu esa funksional dislaliyaga sabab bo'ladi.

Oiladagi ikki tillilik, pedagogik qarovsizlik ham funksional dislaliyaga sabab bo'ladi. Bunda tovushlarga e'tibor bermaslik, boladagi kamchiliklarni to'g'ri o'qitmaslik, to'g'ri va aniq talaffuz namunalari bermaslik hollari ko'zda tutiladi.

Dislaliya artikulyatsion apparat a'zolarining (til, lab, pastki jag') harakatchanligidagi kamchiliklar natijasida ham sodir bo'ladi. Bu hol bolaning tilni kerakli holatda ushlab tura olmasligi yoki bir harakatdan ikkinchi harakatga tez o'ta olmasligida namoyon bo'ladi.

Dislaliya funksional eshituvning pasayishi natijasida ham paydo bo'lishi mumkin.

yordamga. Oddiy dislaliyada mashg'ulotlar bir oydan uch oygacha, murakkab dislaliyada esa uch oydan olti oygacha. Nutq apparatlarini ishlab chiqish muammolari bo'lgan bolalarda buzilishlar bo'lishi mumkin: jag'lar, til, lablar, tishlar. Bunday holda ular mexanik fitiladan gapiradilar. Nutq apparatining normal rivojlanishida "funksional dislaliya" tashxisi qo'yiladi.

Organik bezovtaliklar:

- tilning qisqa burchagi va yuqori labda,
- haddan tashqari qalin lablar,
- osmon tarkibida nuqsonlar (juda yuqori yoki past bo'lishi mumkin),
- juda katta, yoki aksincha, kichik til,
- Yuqori yuqori labda.

Bolalardagi disliyalarning sabablari vokal apparatining tarkibiy xususiyatlariga bog'liq bo'lmasligi mumkin. Bunday holatda ovozli talaffuzning buzilishi quyidagilarga bog'liq:

- kimdirning noto'g'ri gapiga taqlid qilish,
- oilada noto'g'ri nutq madaniyati,
- tilni to'g'ri holatidadir ushlab turolmaslik,
- fonematik tinglashning kamligi,
- bir harakatdan ikkinchisiga tez til o'tish.

Buzilishlarning mumkin bo'lgan shakllari Kasallikning o'zini qanday namoyon etishini tushunish uchun uning shakllarining nima ekanligini tushunish kerak. Muammo tovushlar soniga qarab, disliya oddiy yoki murakkab bo'lishi mumkin. Bu nutq terapevtini belgilaydi. Birinchi holda, chaqaloq 5 tovushgacha talaffuz qilmaydi. Disliyaning murakkab shakli bilan 5 dan ortiq kishi ishtirok etishi mumkin. Agar spirt terapevtlari bolalarni bolalarda bolalagan bo'lsa, nima qilishlari kerakligini tushunishi mumkin. Birinchi uchrashuvda uni yo'q qilish usullari va davolanish usullarini aniqlash masalalari muhokama qilinadi. Buzuqlik xarakteriga qarab, disliyaning bir nechta kichik bo'lagi alohida ajralib turadi:

- lambdatsizm: qattiq va yumshoq "l" ning talaffuz bilan bog'liq muammolar,
- Rotacism: bola noto'g'ri va qattiq "p",
- sigmatizm: tishlamaning buzilgan talaffuzi,
- kappasizm: qattiq va yumshoq "k" bilan bog'liq muammolar,
- iotatsizm: noto'g'ri talaffuz qiladigan "y"
- hitsizm: "x" ning talaffuzi buzilgan,
- gammatizm: «g» so'zini talaffuz qilish muammolari,
- tovushlarni yumshatuvchi va qattqlikdagi nuqsonlar: bolada qattiq ovozli qo'shiqlarni yumshoq yumshoq nusxalar bilan almashtirish mumkin, aksincha
- ajoyib va ifodalangan nuqsonlar: ovozli qo'shiqlarni karlarga almashtirish va aksincha.

Bu bolalarda bolalarda namoyon bo'ladi. Ammo bu tashxisdan qo'rqmang: otionalarning to'g'ri ishlashi va nutq terapevtining nutqdagi nuqsoni tuzatilishi mumkin. Funktsional disliyaning shakllari

Muayenada so'zlashuv terapevtlari eng ko'p gapirishning buzilishi belgilarini aniqlaydi. Bu sizga nutq terapevtining faoliyatini muvofiqlashtirish va uni yanada samarali qilish imkonini beradi. Mutaxassislar quyidagi funktsional disliyalarni

aniqlaydi:

Birinchi holda, eshitish qobiliyatining yomonligi muammoga olib keladi. Shu sababli, akustikaga o'xshash tovushlar aralashadi. Ba'zan ularning his-tuyg'ularining befoydaligi bolaning nutqda ularni yo'qotishiga sabab bo'ladi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda articulyatsiya pozitsiyalari noto'g'ri talqin qilinganida articulyatsiya fonetik dislazi bo'ladi. Shu bilan birga, chaqaloqlar og'zaki tovushlarni buzishadi.

Dori-fonsiyali disiliya bilan, bola ma'lum bir tovushning talaffuzi bo'lishi kerak bo'lgan tilning to'g'ri pozitsiyasini assimilyatsiya qilmaydi. Bu ularning aralashishiga olib keladi.

Bu erda juda farq - bolalardagi disiliyalar. Va uni yo'q qilish usullari ham farq qiladi. Tashxisga qarab, nutq terapevtlari bola bilan ishlashning taktikasini ishlab chiqishlari kerak.

Bolalar tekshiruvi

Sinflarga kirishdan oldin nutq terapevtlari bolaning vokal apparatining harakatchanligini tekshirishlari kerak va onadan homiladorlik va tug'ilish haqida o'rganishlari kerak. Turli didaktik materiallar mavjud kamchiliklarni aniqlashga va bolalar rivojlanish darajasini aniqlashga imkon beradi. Bunday tekshiruvdan so'ng, nutq terapevtlari bolalar ichkilikbozligining mavjudligini bilib olishlari mumkin. "Simptomlar" (nutqning zaiflashuvi) fonemik tasavvurlarni tekshirish bilan birgalikda baholanadi. Keyinchalik tashxis qo'yiladi.

Agar speech terapevt mexanik buzilishlarni sezmasa, u bolani maxsus mutaxassisga yuboradi. Bu jarroh, ortodontist yoki otorinolaringolog bo'lishi mumkin. Oxirgi mutaxassisga, nutq terapevtlari bolaning eshitish qobiliyatiga ega ekanligiga shubha bilan qarashni tavsiya qilishlari mumkin. Patologik funktsional shaklda nevrologni ziyorat qilish maqsadga muvofiqdir. U, nutqning umumiy rivojlanishidan voz kechish uchun, dislaliali bolalarni tekshirib ko'radi. Dastlabki tashxisni speech terapevtiga kiritish mumkin.

Ovozni tuzatish bosqichlari

O'qituvchi dislaliya kasaliga qo'yilgan chaqaloq bilan muloqot qilish tizimini ishlab chiqadi. Bu ish nafaqat ovozli talaffuzni to'g'rilashga, balki xotirani, diqqatni, fonemik eshitishni rivojlantirishga yo'naltirilishi kerak. Mutaxassis, shuningdek, nutq vositasi qobiliyatlarini rivojlantirishga harakat qiladi. Ushbu maqsadlar uchun maxsus nutq terapi massaji amalga oshiriladi. Shuningdek, sinfning bir qismi gimnastika mashg'ulotlarini o'tkazish uchun tayinlangan. Bolalardagi dislaliyaga tashxis qo'yilsa, bu majburiydir. Davolash (nutqlar apparatlarini ishlab chiqish uchun mashqlar) tovushlarning to'g'ri talaffuzini ishlab chiqish, ularni avtomatlashtirish va eshitish differentsiyalash qobiliyatini rivojlantirishdan iborat.

Ovoz bayonnomasida ularni avtomatlashtirish bo'yicha ishlar bir vaqtning o'zida amalga oshiriladi. Buni amalga oshirish uchun ular shaxsiy she'r va so'zlar tarkibida gapirishadi. To'g'ri tushuntirish uchun taklit usulini ishlatib. Agar u natija bermasa, maxsus so'rovli nutq terapisti tilni to'g'ri yo'nalishda ko'rsatib, bolaga yordam berishi mumkin

Nutqni terapiya qilishning maqsadlari Mutaxassisning ishi ovozli talaffuzni tuzatishda va tovushlarni tan olishda, ularni to'g'ri talaffuz qilishda va nutqni nazorat qilishda qo'llanilishi kerak. Bolalardagi dislaliyalarni engishning barcha xususiyatlarini bilish kerak, chunki bu holda natijaga erishish mumkin bo'lmaydi. Juftlikning "spiker-bola" ishini tashkil qilish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish kerak. Bolaning o'qituvchiga ishonishi kerak, ular hissiyot bilan aloqa qilishlari kerak. Buning uchun nutq terapevtlari bolalar uchun qiziqarli shaklda darslarni tashkil etishga e'tibor berishlari kerak. Ular kognitiv faollikni rag'batlantirish, mumkin bo'lgan charchashni oldini olishlari kerak. Agar bunga erishilsa, bola shunday imkoniyatga ega bo'ladi:

- turli xil tovushlarni tanib olishni o'rganing va ularni aralashtirmang,
- noto'g'ri ovoz talaffuzini noto'g'ri talqin qilish,
- o'z nutqingizni nazorat qilish,
- nutq oqimidagi tovushlarni farqlash oson,
- tovushni aniq aniqlash va nutqda ta'kidlash.

Dislaliyaning oldini olish Agar ota-onalar kelajakda "Bolalardagi dislaliya va uni yo'q qilish usullari" mavzusidagi materiallarni izlashni istamasalar, unda bu kabi buzilishning oldini olish uchun qanday qilib oldindan bilish kerak. Kasallikning mexanik shakli rivojlanishining oldini olish muntazam ravishda nutq a'zolarining rivojlanishidagi anatomik buzilishlarni aniqlashga imkon beradigan maxsus shifokorlar tomonidan muntazam tekshiriladi. Bolani to'g'ri nutqqa ega odamlar bilan o'rab olish ham muhimdir. Kichkintoylar chaqaloq bilan "tasodifan" bo'lmasligi kerak, chunki u o'z munosabatining stereotipini shakllantiradi. Bolada bir necha misol bo'lishi kerak. Agar yaqin qarindoshlaridan biri nutq muammolari bo'lsa, u bolalarni tarbiyalashdagi o'rni etakchilik qilmasligi kerak. Dislaliya mexanik (organik) yoki funksional bo'lishi mumkin. Bolalardagi mexanik dislaliya periferik nutq apparatlarining (til, tish, lablar, jag'lar) ma'lum organik nuqsonlari hamda uning mushak-skelet tuzilishi buzilganligi natijasidir.

Ushbu turdagi dislialarning asosiy sabablari quyidagilardan iborat: Sublingual ligament (qisqich til) qisqartirilgan,

Osmonning kamchiliklari: baland tor (Gothic) yoki aksincha pastki tekis yuqori osmon,

Qisqartirilgan yuqori dudama shpillasi,

Juda qalin lablar Jag'ning tuzilishidagi nuqsonlar (masalan, anormal ısıriklar - chuqur, xoch, ochiq, progenik yoki prognatik), Sog'li pastki labda, Haddan tashqari massiv (makroglossiya) yoki juda tor va kichik (mikroglossiya) til (odatda, bu kabi nuqson ham umumiy jismoniy va ruhiy rivojlanishning kechikishi bilan birga keladi)

Zaif harakatlanadigan yuqori labni qisqartiradi.

Funksional disliliya - nutq apparatining tuzilishidagi nuqsonlardan kelib chiqadigan noaniq tovushdir. Ya'ni, uning rivojlanishi uchun organik asos yo'q.

Bolalardagi bunday disliyalarning sabablari quyidagilardan iborat bo'lishi mumkin:

Oilada nutq madaniyatini takomillashtirish,

Birovning noto'g'ri ovozli ovozini taqlid qilish,

Oilada ikki tildan foydalanish,

Pedagogik beparvolik,

Fonemik eshitishning kam rivojlanganligi,

Tilni to'g'ri holatida ushlab tura olmaysiz

Bir tildan boshqa harakatga tez o'tish. Boladagi noto'g'ri tovushlar soniga qarab, oddiy va murakkab bir fitna ajratiladi.

Oddiy dislaliya nutq nutqida to'rt nuqsonli tovushlardan tashqari bo'lishi bilan tavsiflanadi. Murakkab dimoliya bilan besh yoki undan ortiq tovushlar mavjud. Ovoz talaffuzida nuqsonning tabiatiga qarab, disliyaning quyidagi shakllari tanlanadi: Rotasizm. Bu qattiq va yumshoq "p" noto'g'ri talaffuz bilan tavsiflanadi, Sigmatizm. Tuxumhujayra talaffuz etishmasligi va tıslama etishmovchiligi bilan namoyon bo'ladi (bu eng keng tarqalgan usullardan biri deb ataladi) Lambdaizm Qattiq va yumshoq "l" ning noto'g'ri talaffuzini ifodalash, Cho'chqa tovushlarining talaffuzi buzilishi. Kappazizm (qattiq va yumshoq "K"), gammaizm (qattiq va yumshoq "g" so'zlarini ifodalash kamchiliklari), hitsizm (qattiq va yumshoq "x" deb tarjima qilingan buzıqlık), iotacizm (ovoz "d" Tushkunligi va ajoyıbligi. Birinchisi, ovozli qo'shiqlarning tovushlarni juftlashgan karlar bilan almashtirish, ikkinchisi - aksincha, Yumshatilish va qattıqlıkdagi nuqsonlar. Birinchi holda, bola yumshoq ovozli qo'shimchalarni o'rniga ikkita qo'shtirnoq o'rnini oladi, ikkinchisida - aksincha. Dislaliyani davolash Dislaliyani davolashning butun printsiplari nutqni to'g'rilashga asoslangan bo'lib, u uch bosqichda amalga oshiriladi: Tayyorgarlik (masalan, mexanizmda buzilish anatomik nuqsonlarni bartaraf etishni nazarda tutadigan disliyaning shakliga bog'liq), Talabaning asosiy qobiliyatlarini shakllantirish bosqichi,

Aloqa ko'nikmalarini shakllantirish davri.

Nutq terapevtlari bolaga murojaat qilishlari kerak va haftasiga kamida 3 marta, lekin uyda ularga topshirilgan vazifalar bajarilishi kerak. Tahrir qilish muddati 6 oygacha davom etishi mumkin. Dislaliya bolaning nutqi fiziologik - yoshdagi nuqsoni, mexanik - nutfa apparati noto'g'ri tuzilishi tufayli (irsiy yo'l bilan o'tish mumkin). Funktsional - nutqning funktsiyasi uchun mas'ul bo'lgan organlarning patologiyasi tufayli nutqning kamchiliklari mavjud emas. bitta ikkita shakl bilan hamma narsa aniq. Funktsional dislaliya kasaliga qo'yilganida nima qilish kerak? Nutq terapiyasi bu holatda bemorga yordam beradigan kuchli tuzatish usullarini taklif etadi. Shu bilan birga, uning sabablari va uni qanday namoyon etganini tushunish muhim ahamiyatga ega. Asab tizimining barqaror individual xususiyatlariga bog'liq funktsional dislaliyaning paydo bo'lishi. Ushbu turdagi buzilish, nutq apparati noto'g'ri tuzilishiga bog'liq bo'lgan mexanik disziladan farqli o'laroq, tuzatish faqat jarrohlik yo'li bilan amalga oshirilishi mumkin.

O'z navbatida, mutaxassislar ikkita funktsional dislaliyani ajrata oladilar: hissiy ko'rinish - nutq va eshitish apparatlarining markaziy bo'linishidagi neyrodinamik buzilishlar fonida, vosita varianti - nutq va vosita apparatlari markaziy bo'limining neyrodinamik buzilishlarining fonida paydo bo'ladi. Shu kabi tovushlar orasidagi tafovutni buzish hissi buzilganligi bilan ajralib turadi. Bola shivirlashni yoki hushtak tovushini, karlarni yoki qo'ng'iroqlarni qattiq yoki yumshoq his qiladi. Shuning uchun, masalan, "so'z" so'rashni talab qilganda u "savdolashuv" ni, ya'ni tovushlarni bir-biriga almashtirishi mumkin. Og'zaki nutqidan tashqari, agar bemor yozma gapni yozsa, u ham xuddi shunday xatoni yozma ravishda tuzishi mumkin.

Dislaliya uchun vosita tovushlarning talaffuzida lablar va til harakatlarining mos kelmasligi bilan tavsiflanadi. Articulyatsiya loyqa bo'lib qoladi, buning natijasida fonetik nuqson paydo bo'ladi. Og'ir holatlarda tovushli talaffuzning kombinatsiyasini aniqlab olish mumkin, shunda shifokor sensometrik usulda tashxis qo'yadi. Bemordagi tovushlarni talaffuz qilish va tovushlarni ajratishda qiyinchilik darajasi boshqacha bo'lishi mumkin.

Buzilmaslikning buzilishi quyidagicha ko'rinadi: qo'shimchalar, akustik, og'zaki-fonetik - noto'g'ri shakllangan fonetik eshitish natijasida paydo bo'lganda, bemor noto'g'ri tovushlarni ("qobiq" - "tepalik", "suyaklar" - "gostochki" articulatory-phonemic - articulatsiyalash pozitsiyalari noto'g'ri o'rnatilgan bo'lsa ("chap" - "o'tirib qolgan"), akustik-fonemik - talaffuzda noto'g'ri izohlash, bu bilan bog'liq bo'lgan tovushlarning buzilishi ("p" harfi tasniflashni bildiradi) bilan bog'liq.

Bemor qancha ovoz chiqarmayotganiga qarab, buzilish shakli aniqlanadi. Dislaliyaning shakllari murakkab buzilish hissi va to'rt dan ortiq tovushlarni qayta ishlab chiqarish, oddiy - bir xil turdagi buzilish bilan tavsiflanadi: monomorfik (faqat unililar yoki qo'shiq so'zlar) va polimorfik (ovozlar va noaniq). Nutqni davolashda

dislaliyani tovushlarni tasniflash uchun maxsus qoidalar mavjud. Yunon alifbosining asosi quyidagicha:

yotatsizm - so'zlarning noto'g'ri talaffuzi, "Y" ovozi bor joyda, rotacism - noto'g'ri talaffuz yoki tovushni almashtirish "P", hitsizm - "X" va "K" tovushlarni tanib olish va talaffuz qilish bilan bog'liq muammolar kappasizm - so'zlarning talaffuz qilinishi bilan bog'liq qiyinchiliklar, "K" bo'lgan joyda, gammatizm - "G" tovushining noto'g'ri farqlanishi,

Sigmatizm - talaffuzni buzish yoki shivirlash va hushtaklarni almashtirish, Dislliyaning xavfi, tovushning murakkab agregat nuqsonlari va tovushlarni tan olish uning fonida paydo bo'lishi. Agar bemorda foniliya anomalisi bo'lgan disiliya kombinatsiyasi tashxis qo'yilgan bo'lsa, tashxis qo'yish uchun, masalan, parayomatizma "juftlik" mavjud bo'ladi. Ehtiyotkor ota-onalar bolada tovushlarni qabul qilish yoki takrorlashning buzilishini qiyin deb bilishadi. Bu harflar yoki tovushlarni buzish, o'zgartirish yoki olib tashlashda namoyon bo'ladi.

Agar bolani buzuqlik belgisi ba'zi xatlarning e'tiborsizligi bilan tavsiflanadigan bo'lsa, asosiy alomat ularning so'zining biron bir qismida yo'qligi hisoblanadi. Agar ovozni almashtirish amalga oshirilsa, alomatlar tovushdagi ovozdagi o'zgarishdir. Bunday buzish bolaning fonemalarni og'zaki va akustik jihatlariga ko'ra farqlamasligi tufayli yuzaga keladi. Bunday shovqin bilan bemor tovushlarni o'zboshimchalik bilan tartibga soladi, asl matnda qanday qilib yaratilganligidan qat'i nazar, ularni qattiq, yumshoq, qo'ng'iroq qilish va yengil sanashsiz tasavvur qilolmaysiz.

Ovozlarni aralashtirganda, bola vaqti-vaqti bilan tovushni to'g'ri yoki noto'g'ri talqin qiladi, bu fonemalarni o'zlashtirish jarayoni tugallanmaganligini ko'rsatadi. Agar bola tovushlarni buzish bilan tavsiflanadigan bo'lsa, u holda u bilan muloqot qilishda buni sezish mumkin. Bunday bemorlarda nutqdagi asl so'zdan kelmagan tovushlar yoki harflar ishlatiladi. Tez-tez bu nuqson mexanik fitiliyaga uchragan bemorlarda paydo bo'ladi.

Agar bolaning funktsional disliliyasi bo'lsa, unda og'zaki nutqida bitta, maksimal juftlik tovushining ko'payishida noqulaylik paydo bo'ladi. Mexanik buzilish holatlarida bemorda bir-biriga o'xshash tovushlarni aniqlash qiyin. Pastki jag 'kam rivojlangan bo'lsa, bemor oldingi tilda og'riyotgan orqali tovushlar chiqaradi, bu esa oldingi tish sohasidagi tilni saqlab qolish qobiliyatiga bog'liq emas. Dyslalia tiklanishiga moyil nutqning buzilishiga ishora qiladi. Bu o'sib borayotgan bolaga bog'liq. Agar bu davrda ota-onalar bolasiga buzilishdan azob chekayotgan va malakali yordamni qidiradigan bo'lsa, unda shifolanish ehtimoli baland. Shu bilan birga, hatto nutqni to'g'rilashga arzimaydigan bolalar ham, buzg'unchilik shakliga qarab, buzilgan shaklga qarab, boy so'z birikmalariga ega bo'lib, ular to'g'ri so'zlarni yozib, ularga moyil bo'lib, ularni murosaga aylantiradi va to'g'ri so'zlashuvni rivojlantiradi.

Dislaliyani bartaraf etish

Talaffuz buzilishlarni bartaraf etish uchun logopedik ta'sir lozim. Logopedik ta'sirning asosiy maqsadi, nutq tovushlarini to'g'ri shakllantirishdir. Nutq tovushlarini to'g'ri tiklash uchun bola quyidagilarni bilishi lozim: nutq tovushlarini bilishi va ularni idrokida aralashtirib yuborishi kerak emas /bir tovushni ikkinchisidan akustik belgisi bo'yicha ajrata bilishi/; normal talaffuz qilingan tovushdan noto'g'ri talaffuz qilingan tovushni ajrata bilishi; o'zi talaffuz qilgan tovushni eshitib nazorat qila bilishi va sifatini baholashi; tovushni normal /effektini/ akustik effektini hosil qiluvchi artikulatsion holatni bajara olishi; nutqning hamma turlarida tovushlardan o'rinli foydalanishi lozim. Logoped bolani to'g'ri talaffuzga o'rgatishi uchun nihoyatda samarali yo'l topishi lozim. To'g'ri tashkil qilingan logopedik ish dislaliyaning boshqa turlarida ham samarali natijaga erishadi. Mexanik dislaliyaning bir qancha hollarida logopediya va tibbiyotning birgalikda yondashishi natijasida samarali muvaffaqiyatlarga erishiladi. *Logopedik ta'sirning muvaffaqiyatli shart-sharoitlari talaffuzdagi kamchiliklarni bartaraf etish uchun yaxshi sharoitlar yaratib beradi.* logopedning bola bilan emotsional kontakti; mashg'ulotlarni qiziqarli shaklda tashkil qilish va charchashga yo'l qo'ymaydigan ish tizimida olib borish. Logopedik mashg'ulotlar haftasiga uch marta muntazam ravishda o'tkaziladi. Ota-onalar bilan birgalikda uy sharoitida ham mashg'ulotlar o'tkazilishi lozim (logoped topshiriqlari asosida). Mashg'ulotlarni har kuni (kuniga 2—3 marta) 5—15 minutdan o'tkazish lozim. Talaffuzdagi nuqsonlarni bartaraf etish uchun didaktik materiallardan keng foydalaniladi. Talaffuzdagi kamchiliklarni bartaraf etish muddati bir qancha faktorlarga bog'liq: nuqsonning murakkablik darajasiga, bolaning yosh va individual xususiyatiga, mashg'ulotning muntazamligiga, ota-onalar tomonidan beriladigan yordamga. Oddiy dislaliyada mashg'ulotlar bir oydan uch oygacha, murakkab dislaliyada esa uch oydan olti oygacha o'tkaziladi. Maktab yoshidagi bolalarga qaraganda, bog'cha yoshidagi bolalartalaffuzdagi nuqsonlar qisqa muddat ichida bartaraf etiladi, katta maktab yoshidagi bolalarga qaraganda esa kichik maktab yoshidagi bolalarda tezroq bartaraf etiladi. Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki bugungi kunda dislaliya nutq nuqsoniga ega bo'lgan bolalar soni sezilarli darajada. Bunday bolalar sonini kamaytirish maqsadida olib borilayotgan keng ko'lamli say harakatlar, maxsus pedagogika va inklyuziv ta'lim sohasi vakillari ko'rsatayotgan jonbozliklari taqsiqga loyiq. Nutq nuqsoniga ega bo'lgan bolalarni har tomonlama qamrab olish soha vakillarining turli tadqiqotlar, izlanish va o'rganishlarida, bunday bolalar uchun ta'lim olishi qulay bo'lishi uchun alohida maktablarning yaratilib berilishida o'z isbotini topmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Raxmanova V.S. Defektologiya va logopediya asoslari. T., 1991
2. Raxmanova V.S. Maxsus pedagogika va logopediya.. Iqtisod-moliya, T.,2007

3. Raxmanova V.S. Maxsus pedagogika. -G'ofur G'ulom, T.,2004
4. Pulatova F.M. Maxsus pedagogika(Oligofrenopedagogika). -G'ofur G'ulom, T.,2006